

BAITURSYNULY
UNIVERSITY

«АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ
АТЫНДАҒЫ ҚОСТАНАЙ Өңірлік
УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

ҚМПИ ЖАРШЫСЫ

КӨПСАЛАЛЫ
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ
МНОГОПРОФИЛЬНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

№ 4
2024

ISSN 2310-3353

PUBLISHINGS
K S P I

Қ М П И
ЖАРШЫСЫ

ВЕСТНИК
К Г П И

2024 ж., қазан, №4 (76)
Журнал 2005 ж. қаңтардан бастап шығады
Жылына төрт рет шығады

Құрылтайшы: Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті

Бас редактор: Қуанышбаев С. Б., география ғылымдарының докторы, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы ҚӨУ, Қазақстан.

Бас редактордың орынбасары: Жарлығасов Ж.Б., ауыл шаруашылығы ғылымдарының кандидаты, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы ҚӨУ, Қазақстан.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ

Әлімбаев А.Е., философия докторы (PhD), А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты, Қазақстан.

Емин Атасой, PhD докторы, Улудаг университеті, Бурса қ., Түркия.

Зоя Микниене, докторы, (PhD) Литва денсаулық туралы ғылым университеті, Каунас қ., Литва Республикасы.

Качев Д.А., философия ғылымдарының кандидаты, тарих магистрі, «Челябі мемлекеттік университеті» ЖББ ФМБББМ Қостанай филиалы, Қазақстан.

Ксембаева С.К., педагогика ғылымдарының кандидаты, «Торайғыров университеті» КЕАҚ, Қазақстан.

Лина Анастасова, элеуметтану ғылымдарының докторы, Бургас еркін университеті, Бургас қ., Болгария.

Медетов Н.А., физика-математика ғылымдарының докторы, «Ш. Уалиханов атындағы Көкшетау университеті» КЕАҚ, Қазақстан.

Мишулина О.В., экономика ғылымдарының докторы, «Челябі мемлекеттік университеті» ЖББ ФМБББМ Қостанай филиалы, Қазақстан.

Соловьев С.А., биология ғылымдарының докторы, Новосібір мемлекеттік экономика және басқару университеті, Ресей.

Скороходов Д.М., техника ғылымдарының кандидаты, «Ресей мемлекеттік аграрлық университеті – К.А. Тимирязев атындағы Мәскеу ауыл шаруашылық академиясы» ЖББ ФМБББМ, Ресей.

Сычева И.Н., ауыл шаруашылығы ғылымдарының кандидаты, «Ресей мемлекеттік аграрлық университеті – К.А. Тимирязев атындағы Мәскеу ауыл шаруашылық академиясы» ЖББ ФМБББМ, Ресей.

Ташев А.Н., экология бойынша биология ғылымдарының кандидаты, орман шаруашылығы университеті, София қ., Болгария.

Уразбоев Г.У., физика-математика ғылымдарының докторы, Ургенч мемлекеттік университеті, Өзбекстан.

Тіркеу туралы куәлік №5452-Ж
Қазақстан Республикасының ақпарат министрлігімен 17.09.2004 берілген.
Мерзімді баспа басылымын қайта есепке алу 07.11.2023 ж.
Жазылу бойынша индексі 74081

Редакцияның мекен-жайы:
110000, Қостанай қ., Байтұрсынұлы к., 47
(Редакциялық-баспа бөлімі)
Тел.: 8(7142) 51-11-76

© Ахмет Байтұрсынұлы атындағы
Қостанай өңірлік университеті

№4 (76), октябрь 2024 г.
Издается с января 2005 года
Выходит 4 раза в год

Учредитель: *Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы*

Главный редактор: *Қуанышбаев С.Б.*, доктор географических наук, КРУ имени Ахмет Байтұрсынұлы, Казахстан.

Заместитель главного редактора: *Жарлығасов Ж.Б.*, кандидат сельскохозяйственных наук, КРУ имени Ахмет Байтұрсынұлы, Казахстан.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Алимбаев А.Е., доктор философии (PhD), Евразийский гуманитарный институт имени А.К.Кусаинова, Казахстан.

Емин Атасой, доктор PhD, Университет Улудаг, г. Бурса, Турция.

Зоя Микниене, доктор (PhD), Литовский университет наук здоровья, г. Каунас, Республика Литва.

Качеев Д.А., кандидат философских наук, магистр истории, Костанайский филиал ФГБОУ ВО «ЧелГУ», Казахстан.

Ксембаева С.К., кандидат педагогических наук, НАО «Торайгыров университет», Казахстан.

Лина Анастасова, доктор социологии, Бургасский свободный университет, г. Бургас, Болгария.

Медетов Н.А., доктор физико-математических наук, НАО «Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова», Казахстан.

Мишулина О.В., доктор экономических наук, Костанайский филиал ФГБОУ ВО «ЧелГУ», Казахстан.

Соловьев С.А., доктор биологических наук, Новосибирский государственный университет экономики и управления, Россия.

Скорыходов Д.М., кандидат технических наук, ФГБОУ ВО РГАУ-МСХА имени К.А. Тимирязева, Россия.

Сычева И.Н., кандидат сельскохозяйственных наук, ФГБОУ ВО РГАУ-МСХА имени К.А. Тимирязева, Россия.

Ташев А.Н., кандидат биологических наук по экологии, Лесотехнический университет, г. София, Болгария.

Уразбоев Г.У., доктор физико-математических наук, Ургенчский государственный университет, Узбекистан.

Свидетельство о регистрации № 5452-Ж
выдано Министерством информации Республики Казахстан 17.09.2004 г.
Переучёт периодического печатного издания 07.11.2023 г.
Подписной индекс 74081

Адрес редакции:

110000, г. Костанай, ул. Байтұрсынова, 47
(Редакционно-издательский отдел)
Тел.: 8(7142) 51-11-76

Исова Эльмира Адильхановна – кандидат филологических наук, кафедра теории языков и литературы, Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, г. Костанай, Республика Казахстан.

Измұрғанова Гүлзифа Мергенқызы – студентка 4 курса ОП «6B01701 – Казахский язык и литература», Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, г. Костанай, Республика Казахстан.

Issova Elmira Adilkhanovna – Candidate of Philological Sciences, Department of Language Theory and Literature, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Kostanay, Republic of Kazakhstan.

Izturganova Gulzifa Mergenkyzy – 4-year student, «6B01701 – Kazakh language and literature» educational program, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Kostanay, Republic of Kazakhstan.

ӘӨЖ 81

Исова, Э.Ә.,

*филология ғылымдарының кандидаты,
тіл және әдебиет теория кафедрасы,
Ахмет Байтұрсынұлы атындағы
Қостанай өңірлік университеті,
Қостанай қ., Қазақстан Республикасы*

Мәлікзада, А.М.,

*«6B01701 – Қазақ тілі мен әдебиеті»
оқу бағдарламасының 4 курс студенті,
Ахмет Байтұрсынұлы атындағы
Қостанай өңірлік университеті,
Қостанай қ., Қазақстан Республикасы*

РӘБИҒА СЫЗДЫҚ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІ

Түйін

Бұл мақалада қазақ тіл ғылымының көрнекті өкілі, ҚР ҰҒА академигі, филология ғылымдарының докторы, профессор Р. Сыздықтың қазақ тіл білімін орны, бағыттарымен зерттеу алатын орны, ғалымдық тұлғасы сөз болады. Ол ғалым ретінде де, адамдық болмысы жағынан да қайталанбас тұлға. Академик тынымсыз ізденісі арқылы тіл білімі ғылымының өзекті мәселелері қатарында аталатын әдеби тіл нормаларымен олардың қалыптасу ерекшеліктері, тіл мен сөйлеу мәдениетінің нормативті қалыптары, жазу мен емле заңдылықтары, А.Байтұрсынов және тіл білімі мәселелері, Абай тілінің ерекшеліктері, түркітану мәселелері, тарихи лексикологияның негізгі қырлары, көркем мәтін лингвистикасы және оны талдау, тіл білімінің жаңа бағыттары секілді тілдік проблемаларды көтеру арқылы жалпы теориялық және практикалық тұрғыдан маңызды тұжырымдары тілдің зерттелуіне үлкен үлесін қосқан.

Түйінді сөздер: Қазақ тіл білімі, Р.Сыздық, лингвостилистика, монография, қазақ тіл білімі тарихы.

1 Кіріспе

Қазіргі қазақ тіл білімінің ғылым болып қалыптасуы қазақ тіл білімін зерттеуші ғалымдардың зерттеулерінің жемісі. Ол даму тарихында сан-салалы көзқарасқа түсіп, түрлі ғалымдардың зерттеу нысанына айналды. Қазақ тіл білімінің қалыптасып, дамуы осы жолда аянбай еңбек етіп, өзіндік үлес қосқан және үес қосып келе жатқан ғалымдардың есімімен тығыз байланысты.

Қазақ тіл біліміндегі қазақ әдеби тілінің бес ғасырлық даму тарихын, орта ғасырлық жазба ескерткіштер тілін зерттеп, оны жеке пән ретінде жүйелеген, қазақ тілінің нормаларын қалыптандыруға арналған еңбектердің авторы, тіл мәдениетінің теориялық, практикалық мәселелерімен айналысқан көрнекті ғалым – Р.Сыздық. [1; 3]

2 Материалдар мен әдістер

Бұл мақаланы жазу барысында ғалым Р. Сыздықтың монография материалдары қарастырылды. Сонымен қоса, Академик Рәбиға Сыздық және қазақ тіл білімінің мәселелері бойынша өткізілген конференция материалдары жинақталды.

3-4 Нәтижелер мен талқылаулар

Ғалым Б.Әбілқасым «Академик Рәбиға Сыздық және қазақ тіл білімінің мәселелері» атты халықаралық ғылыми-теориялық конференциясында қорғаған «Әдеби тіл тарихының тұжырымдармен байытқан» атты мақаласында: «Қазақ тіл білімінің соңғы жарты ғасырдан астам тарихында көрнекті ғалым, ҚР Ғылым академиясының академигі Рәбиға Сәтіғалиқызы Сыздықтың өз қолтаңбасын қалдырмаған саласын табу қиын», [1; 5] – деп жазғандай, Рәбиға Сыздық осы ғылым биігіне туа біткен дарыны мен еңбегінің арқасында көтеріле білген тілші-ғалым екенін байқай аламыз.

Қажырлы қайратымен ұлт есінде есімі сақталған Рәбиға Сыздық кеңес кезінде-ақ Ахмет Байтұрсынов жайлы тұңғыш зерттеу монографиясын жазды. Ол: «Міне, қазақ халқының абзал ұлдарының бірі, XX ғасырдың бас кезіндегі үркердей шағын топ – демократтық бағыттағы қазақ интеллигенциясының ең ірі, ең беделді өкілі, бір емес, екі рет заңсыз жазғырылып, сталиндік режимнің құрбаны болған Ахмет Байтұрсыновты осылай танимыз» [2, 50], – дей отырып, төмендегідей батыл қорытындыларын жасайды:

- Қазақ тілінің тұңғыш әліппесі мен оқулықтарының авторы, жаңашыл ағартушы;
- Араб графикасынан егізделген қазақ жазуының реформаторы;
- Қазақ әдебиеті мен мәдениетін зерттеуші тұңғыш филолог-ғалым және Қазақстан ғылымын алғашқы ұйымдастырушылардың бірі, қоғам қайраткері.

Ғалымдар Рәбиға Сыздық туралы сөз еткенде ең алдымен лингвостилистиканың негізін қалыптастырушы. Ол тіл мен әдебиет арасына «алтын көпір» салған ғалым екені еске түседі. Себебі ол қос әлемді қатар зерттеп, тұтас бір дүние тудыра білген. Әдеби мұралардың, ақын-жазушылардың тілін зерттей отырып, қазақ лингвистикасында өзіндік қолтаңбасын қалдырды. Бұған дәлел ретінде ғалымның «Абай қара сөздерінің негізгі морфологиялық ерекшеліктері» деген тақырыпта (1959 ж.) кандидаттық, 1971 жылы «Абай шығармаларының тілі» деген тақырыпта докторлық диссертациясын қорғағанын айта аламыз. Бұл алғашқы еңбектерінде ол Абайдың шығармашылығын толық лексика-грамматикалық жағынан зерттеп, сол арқылы оны стилистикалық тұрғыдан талдаудың алғышарттарын жасайды. Оның себебін былай түсіндіреді: «Зерттеу объектісі мен аспектісін бұлайша таңдауымыздың себебі мынада: Абай – дайын тұрған әдеби тілді пайдаланған қатардағы қаламгер емес. Абай – сол әдеби тілдің даму жолындағы жаңа дәуірін бастаушы, сапалық жаңа типінің ірге тасын қалаушы адам. Екінші, Абай лингвистикалық талдау үшін үлкен мәні бар екі салада – поэзия мен проза түрінде жазған адам, оның үстіне поэзиясында да, прозасында да бірнеше жанрлардың белгілері бар мұраның иесі. Осының барлығынан Абай тілі өз тұсындағы қазақ жазба әдеби тілін белгілі бір шамада толығырақ көрсететін дәрежеде танылады. Сондықтан Абайдың шеберлік лабораториясына үнілмес бұрын, оның сөздік құрамы мен грамматикасын таза лингвистикалық тұрғыдан тіркеп, жүйелеп талдап шығу қажеттігі сезіледі. Бұл талдаудың материалдары мен нәтижелері, бір жағынан, қазіргі жазба әдеби тіліміздің XIX ғасырдың II жартысындағы – өзінің басталар тұсындағы лексика-грамматикалық сипатын белгілі бір дәрежеде танып-білуге септігін тигізер болса, екінші жағынан, ұлы ақынның жазушылық шеберлігі мен өзіне тән стильдік тәсілдерін және оның қазақ әдеби тілі дамуындағы шоқтығы биік орнын танытуға арналатын «Абайдың тілі» деп аталуға тиісті әдеби-лингвистикалық зерттеу жұмысына дайындық болар деген мақсатты көздедік»[3; 5].

Сонымен қатар ғалым Рәбиға Сыздық қазақ сөзінің даму тарихы мен мағынасын саралауды зерттеулерінің басым бағытының бірі ретінде алады. (семантикалық мәселелеріне де көңіл бөлген) Оның еңбектерін қарастырып отырған кез-келген оқырман өзінің ана тіліне, сөздердің құдыретіне деген махаббатын сезінеді. «Сөз құдіреті», «Сөздер сөйлейді», «Сөз сазы», «Абайдың сөз өрнегі» атты зерттеулері арқылы болашақ ұрпаққа тәрбие беру көзі ретінде этнолингвистика саласына елеулі үлес қосты.

Көркем сөздің құдіретін танытатын еңбектерінің бірі – «Сөз құдіретінде» [4] М.Әуезов, Ә.Кекілбаев, Ш.Мұртаза, М.Мағауин, О.Бөкеев, С.Бердіқұлов, А.Сүлейменов шығармаларының тілін талдау нәтижесінде ғалым, бір жағынан, олардың өзіндік көркемдік тілдік қолданыстарын, образ сомдау ерекшеліктерін, тіл жұмсау шеберліктерін ашып берсе, екінші жағынан, сол талдаудың негізінде аса құнды теориялық тұжырымдар жасап отырады.

Рәбиға Сыздықтың тағы бір ерекше ден қойып зерттеген саласы – қазақ әдеби тілінің бес ғасырлық (XV-XIX) даму тарихы, қазақ тіліне қатысты ортағасырлық жазба ескерткіштер тілі. Осы салада жазған еңбектеріне М.Балақаев, Е.Жанпейісовтермен бірге жазған «Қазақ әдеби тілінің тарихы», сол сияқты «XV-XIX ғ. қазақ әдеби тілінің тарихы» (1968, 1984, 1993, 2000), «Язык «Жамиг ат-тауарих Жалаири» (1989) атты жеке монографиялары мен М.Қойгелдиевпен бірге жазған «Қадырғали би Қосымұлы және оның жылнамалар жинағы» (1991) т.б. еңбектерін атауға болады. Ф.Оразбаева «Сөз сыны мен сымбаты» атты мақаласында: «Р.Сыздықова Қадырғали Жалаиридің «Жамиг-ат тауарих»тілі зерттеу арқылы қазақ халқының және жалпы түркі әлемінің рухани мұрасын байытты. «Жамиг-ат тауарих» тіліндегі сөз саптаудың түптамыры қазіргі қазақ тілімен сәйкес түсіп жататынын тілдік деректермен айғақтады. Ғалымның бұл еңбегі халық руханиятының қайнар бұлағын көрсеткен аса құнды ғылыми зерттеу екеніне дау жоқ» [1; 15] деп баға береді. Ғалым Рәбиға апамыз зерттеуді Жалаиридің дұрыс аты-жөні мен ныспысын анықтаудан бастап, екі нұсқаны лингвотекстологиялық тұрғыдан салыстыра отырып, шежіре тілінің стилистикалық, лексика-фразеологиялық, графикалық және орфографиялық ерекшеліктерін зерттейді.

Сонымен қатар ғалым өзінің «Ясауи «Хикметтерінің» тілі» атты монографиясын жазған. Еңбегінде Ясауи хикметтердің Самарқанд нұсқасы негізінде оның тіліне лексика-грамматикалық, текстологиялық тұрғылардан талдау жасаған. Зерттеу барысында ғалым лексикалық тұрғыданда, грамматикалық тұрғыданда Ясауи тілінің негізі қыпшақ-оғыз әдеби тілі деген қорытындыға келеді. Аталған қос еңбек қазақ халқының рухани болмысы мен мәдениетін, әдебиетін танытуда баға жетпес мұра екені даусыз.

Р. Сәтіғалиқызы қазақ әдеби тілінің тарихын зерттеуде өзіндік бағыт-бағдар ұсынған ғалым. Қазақ әдеби тілін зерттеуде әр ғалым оған әртүрлі анықтама беріп, дамуын, қалыптасуын, пайда болған негізгі ортасын, түп-тамырын, сипатына білдірген көзқарастар әртүрлі болғаны анық. Ата-бабамыздан бізге келіп жеткен халық ауыз әдебиеті мен жазба әдебиетінің ара-жігін ажыратып көрсетуде ғалымдарымызға қарсы шықпай өз пікірін ғылыми тұрғыдан дәлелдеп шыққан ғалым Рәбиға еңбегі ерең. Ғалымның әдеби тіл тарихын зерттеуге қосқан тың тұжырымдары оның 1993 ж. жарық көрген «XV-XIX ғасырлардағы қазақ әдеби тілінің тарихы» деп аталатын монографиясында көрініс табады. [5]

Академик сөз сазы, жаңа қолданыстары, оның әдеби норма мәселелеріне көңіл бөлетіні белгілі. Рәбиға Сәтіғалиқызының «Тілдік норма және оның қалыптасуы» атты монографиясы тілдік норма мәселелері тұрғысынан жарық көрген күрделі еңбек қатарына жатады [6]. Ұлттық әдеби тілдегі нормалардың түрлерін, олардың негізгі ерекшеліктерін көрсетуде ғалымның функционализм бағытындағы принциптерді ұстанғаны аңғарылады. Норманы негізгі объекті ретінде ала отырып, оны тілдегі өзге де ұқсас, бір-бірімен астасып жатқан құбылыстармен қарама-қарсы қою арқылы ортақ тұстары мен айырым белгілерін, яғни әр түрлі оппозицияларын көрсетеді.

5 Қорытынды

Рухани құндылығымыздың ең биігі білім-ғылым деп алсақ, қазақтың маңдайына біткен ғалым, академик Р.Сәтіғалиқызының еңбегі ерең екені даусыз. Рәбиға Сәтіғалиқызы Сыздық – түркітанушы ғалым, Қазақстан Республикасы Ғылым академиясының академигі, филология ғылымының докторы, профессор, Түрік Тіл қоғамының корреспондент мүшесі, Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген ғылым қайраткері, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының, Шоқан Уәлиханов атындағы сыйлықтың иегері. Оның зерттеулері арқылы әдеби тіліміздің тарихы жүйелі, шынайы қалыпқа түскен, тіл тарихын үйренушілер мен зерттеушілер үшін дұрыс жол сілтей білетін бағдаршам тәріздес. Ең алдымен біз ғалымның тәрбиелік қасиеттерін бойымызға сіңіре білу керекпіз. Академиктің қазақ тіліне, сөзіне деген құрметі, ұлттық құндылықтарды сақтай білуге деген талпынысы көп ғалымдардың бойында кездесе бермейтін тұлғалық қасиет болып табылады. Оның осы қасиеттерін бойымызға сіңіре отырып, келесі ұрпаққа аманат етіп тапсыру бұл біздің, яғни болашақ тіл мамандарының алдына қоя білуі тиіс негізгі міндеті деп ойлаймын.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Академик Рәбиға Сыздық және қазақ тіл білімінің мәселелері (конференция материалдары мен тезистері). – Алматы: «Арыс» баспасы, 2004. – 224 б.
- 2 Сыздықова Р. Ахмет Байтұрсынов. – Алматы: Қазақ ССР «Білім қоғамы», 1990. – 52 б.
- 3 Сыздықова Р. Абай шығармаларының тілі. – А., 1968.
- 4 Сыздық Р. Сөз құдіреті. – А., 1997.
- 5 Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – А., 1993.
- 6 Сыздықова Р. Тілдік норма және оның қалыптасуы. – А., 2001.

ИССОВА, Э.А., МӘЛІКЗАДА, А.М.

АКАДЕМИК Р.СЫЗДЫК И СОВРЕМЕННЫЙ КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК

В этой научной статье рассматривается научная деятельность, роль, исследовательские направления видного ученого, академика НАН РК, д.ф.н., профессора Р.Сыздык в казахском языкознании. Р. Сыздык – автор выводов и научных трудов, видный ученый не только в казахской лингвистике, но и в развитии национальной психологии, заслуженный деятель РК. Явившиеся результатом неустанного научного поиска и актуализации языковых проблем, выводы академика являются значимым вкладом в теоретическом и практическом плане в таких проблемных областях языкознания, как: особенности формирования литературных языковых норм, нормативные формы языковой и речевой культуры, закономерности письма и правописания, А. Байтұрсынов и проблемы языкознания, особенности языка Абая, проблемы тюркологии, основные аспекты исторической лексикологии, лингвистики художественного текста и ее анализа, новые подходы к языкознанию.

Ключевые слова: казахское языкознание, Р. Сыздык, лингвостилистика, монография, история казахского языкознания.

ISSOVA, E.A., MALIKZADA, A.M.

ACADEMICIAN R.SYZDYK AND THE MODERN KAZAKH LANGUAGE

This scientific article examines the scientific activity, role, and research fields of a prominent scientist, academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Doctor of Philological Sciences, Professor R.Syzdyk in the Kazakh linguistics. R.Syzdyk is the author of conclusions and scientific papers, a prominent scientist not only in Kazakh linguistics, but also in the development of national psychology, Honored Worker of the Republic of Kazakhstan. The conclusions reached through tireless scientific exploration and the relevance of language issues represent a substantial theoretical and practical contribution by the academician in key areas of linguistics, including the characteristics of forming literary language norms, the normative forms of language and speech culture, principles of writing and orthography, A. Baitursynov and linguistic problems, the linguistic features of Abai's works, Turkology problems, essential aspects of historical lexicology, linguistic analysis of literary texts, and new approaches to linguistics.

Key words: Kazakh linguistics, R. Syzdyk, linguostilistics, monograph, history of Kazakh linguistics.

Авторлар туралы мәліметтер:

Исова Эльмира Әділханқызы – филология ғылымдарының кандидаты, тіл және әдебиет теория кафедрасы, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ., Қазақстан Республикасы.

Мәлікзада А.М. – «6B01701 – Қазақ тілі мен әдебиеті» оқу бағдарламасының 4 курс студенті, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ., Қазақстан Республикасы.

Исова Эльмира Адильхановна – кандидат филологических наук, кафедра теории языков и литературы, Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, г. Костанай, Республика Казахстан.

Мәлікзада Аружан Мәлікзадақызы – студентка 4 курса ОП «6B01701 – Казахский язык и литература», Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, г. Костанай, Республика Казахстан.

Issova Elmira Adilkanovna – Candidate of Philological Sciences, Department of Language Theory and Literature, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Kostanay, Republic of Kazakhstan.

Malikzada Aruzhan Malikzadakyzy – 4-year student, «6B01701 – Kazakh language and literature» educational program, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Kostanay, Republic of Kazakhstan.

ӘӨЖ 94

Күзембайұлы, А.,
тарих ғылымдарының докторы, профессор,
Қазақстан тарихы кафедрасы,
Ахмет Байтұрсынұлы атындағы
Қостанай өңірлік университеті,
Қостанай қ., Қазақстан Республикасы
Еркін, Ә.,
тарих ғылымдарының докторы, профессор,
Қазақстан Республикасы

КЕҢЕС ҮКІМЕТІНІҢ ҰЛТ АЙМАҚТАРДЫ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІ**Түйін**

Мақала КСРО-ның ұлттық республикалардағы отарлау саясатына арналған. Большевиктердің ұлттық саясаты туралы кеңестік қазақ, қазіргі орыс және шетел авторларының көзқарастары қарастырылады. КСРО басшылығының елдің шет аймақтарын мекендеген орыс емес халықтарына жүргізген саясатының империялық сипаты ашылады.

Түйінді сөздер: колония, империя, саясат, ұлттық, тарих, экономика, мәдениет, езгі, ассимиляция, орыстандыру.

1 Кіріспе

Соңғы 30 жыл бойы Кеңес дәуірінің тарихнамасында ғалымдарды ойландырып жүрген мәселе өткен ғасырдың 90-ыншы жылдарында «тәуелсіздікті кімнен алдық» деген мәселе. КСРО деп аталатын мемлекет ыдырағанда соның жұртында қалған Қазақстан деп аталатын «қуыршақ» мемлекет өз тәуелсіздігін жариялады. Ғасырлар бойы айналасындағы ұлттар мен ұлыстарды аяусыз қанап, тонап келген Ресейдің өзі, бүкіл әлемді таң қалдырып, «өзін тәуелсіз елміз» деп жар салды. Күні бүгінге дейін солтүстік көршіміздің тарихшы, саясаттанушылары КСРО мемлекеті Азия халықтарына өркениетті халықтар қатарына қосылуына көмектесті деген тезисті барынша насихаттауда. Өткен жылы Ресейдің белгілі

МАЗМҰНЫ**ГУМАНИТАРЛЫҚ ЖӘНЕ ӨНЕР ҒЫЛЫМДАРЫ**

<i>Безаубекова А.Д., Амиргалиева Е.С., Қайырғали Д.А. Фариза Оңғарсынова лирикасындағы әйелдер болмысы.....</i>	3
<i>Искакова Ш.К., Омарова Д.К. Қимылдың өту сипаты категориясының қазақ тіл білімінде зерттелуі.....</i>	12
<i>Исова Э.А., Атығай Ш.С. Мағжан Жұмабаевтың «Шолпанның күнәсі» әңгімесіндегі метафораның қолданысы.....</i>	20
<i>Исова Э.А., Изтұрғанова Г.М. Қазақ халқының ұлттық киімдері мен әшекей бұйымдарының этнолингвистикалық сипаты.....</i>	25
<i>Исова Э.А., Мәлікзада А.М. Рәбиға Сыздық және қазақ тіл білімі.....</i>	30
<i>Кузембайұлы А., Еркін Ә. Рәбиға Кеңес үкіметінің ұлт аймақтарды басқару жүйесі.....</i>	34
<i>Оспанұлы С., Мырзағалиева К. Ақиқат жолын іздеген ұлылар үндестігі.....</i>	40
<i>Шолпанбаева Г.А., Минних И. Әл-Фараби еңбектерін зерттеудің мәселелері.....</i>	44

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ҒЫЛЫМДАРЫ

<i>Алимбаев А.А., Юрк О.С. Математика пәнін оқытуда проблемалық әдісті қолдану.....</i>	50
<i>Амантаева А.Б., Курманғалиева А.А., Туктубаева С.А. Физика оқытудағы ғылым тарихының рөлі: тарихи контекст қазіргі физикалық теорияларды түсінуге қандай көмек етеді.....</i>	57
<i>Майер Ф.Ф., Берденова Г.Ж., Жарлыгасова Э.З., Нургельдина А.Е. Лемниската Бернуллиге байланысты екі есе дерлік жұлдыз тәрізді функциялардың кейбір кластарының өсу теоремалары мен жұлдыздық радиустары.....</i>	63
<i>Ручкина Г.А., Божекенова Ж.Т., Курлов С.И. Қостанай облысының солтүстік аудандарының гименомицеттері.....</i>	69
<i>Султангазина Г.Ж., Артемчук А.В. Қостанай облысы Сарыкөл ауданының жоғары тамырлы өсімдіктер флорасы.....</i>	74
<i>Султангазина Г.Ж., Оджახвердиева С.В. Қостанай қаласының қалалық флорасына таксономиялық талдау.....</i>	79
<i>Тастанов М.Ф., Курманғалиева А.А. Ағылшын тіліндегі физика сабақтарында тілдік және мазмұндық оқытуды интеграциялаудағы bics және calp рөлі.....</i>	84
<i>Тастанов М.Ф., Туктубаева С.А. Физика мұғалімінің тәжірибесіне проблемалық оқыту әдістерін енгізу және оларды оқушылардың зерттеу дағдыларын дамытуда қолданудың тиімділігін зерттеу.....</i>	93

ИНЖИНИРИНГ ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯ

<i>Ибрагимова С.В., Давлетишин Н.Р. Әуе электр желілерінде мұз қатуға қарсы күрес әдістері.....</i>	99
<i>Ибрагимова С.В., Дускаев С.А. Жарықтандыру жүйесін жаңғырту арқылы кәсіпорындардың энергия тиімділігін арттыру әдістерін іске асыру.....</i>	107

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ ЖӘНЕ ВЕТЕРИНАРИЯ ҒЫЛЫМДАРЫ

<i>Амантаев М.А., Золотухин Е.А., Кравченко Р.И., Оспанов М.Б. Белсенді жетекті ротациялық жұмыс органдарын зерттеуге арналған зертханалық қондырғы әзірлеу.....</i>	115
<i>Какабаев, Н.А., Кравченко, Р.И., Золотухин, Е.А., Жәмәш, К.Ж. Астықты ұнтақтауға арналған балғалы ұнтақтағыштардың конструкциялары мен өнімділігін және дайын өнімнің сапасын салыстырмалы талдау.....</i>	122

ӘЛЕУМЕТТІК ҒЫЛЫМДАР

Байжанова Л.А.-Н., Абдрахманова А.Д., Амантаева Р.К. Қазақстанда айналмалы экономиканың даму келешегі 129

Байжанова Л.А.-Н., Досмакова А.Е., Молдагалиева Н.Д. Өңірдің инвестициялық әлеуетін аймақтық жүйе ретінде жүзеге асырудың негізгі көрсеткіштері 135

Сартанова Н.Т., Амантаева Р.К., Байжанова Л.А.-Н. Үздіксіз оқыту күші: қазіргі заманғы оқыту ұйымдарында топтық жұмыс тиімділігін, уақытты басқаруды және шешім қабылдауды арттыру 140

МЕРЕЙТОЙЛЫҚ ҚҰТТЫҚТАУЛАР 149

АВТОРЛАРДЫҢ НАЗАРЫНА 151

СОДЕРЖАНИЕ

ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ И ИСКУССТВО

<i>Безаубекова А.Д., Амиргалиева Е.С., Қайырғали Д.А.</i> Женские реалии в лирике Фаризы Онгарсыновой.....	3
<i>Искакова Ш.К., Омарова Д.К.</i> Изучение аспектологии в казахском языке.....	12
<i>Исова Э.А., Атығай Ш.С.</i> Языковое использование метафоры в рассказе Магжана Жумабаева «Шолпанның күнәсі».....	20
<i>Исова Э.А., Изтұрғанова Г.М.</i> Этнолингвистическая характеристика национальной одежды и украшений казахского народа.....	25
<i>Исова Э.А., Мәлікзада А.М.</i> Академик Р. Сыздық и современный казахский язык.....	30
<i>Кузембайұлы А., Еркін Ә.</i> Система управления национальными регионами советского правительства.....	34
<i>Оспанұлы С., Мырзағалиева К.</i> Созвучие великих, ищущих путь истины.....	40
<i>Шолпанбаева Г.А., Минних И.</i> Проблемы изучения трудов Аль-Фараби.....	44

ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ

<i>Алимбаев А.А., Юрк О.С.</i> Применение проблемно-ориентированного обучения в математике.....	50
<i>Амантаева А.Б., Курманғалиева А.А., Туктубаева С.А.</i> Роль истории науки в преподавании физики: как исторический контекст помогает понять современные физические теории.....	57
<i>Майер Ф.Ф., Берденова Г.Ж., Жарлыгасова Э.З., Нургельдина А.Е.</i> Теоремы роста и радиусы звездообразности некоторых классов дважды почти звездообразных функций, связанных с лемнискатой Бернулли.....	63
<i>Ручкина Г.А., Божжекенова Ж.Т., Курлов С.И.</i> Гименомицеты северных районов Костанайской области.....	69
<i>Султангазина Г.Ж., Артемчук А.В.</i> Флора высших сосудистых растений Сарыкольского района Костанайской области.....	74
<i>Султангазина Г.Ж., Оджахвердиева С.В.</i> Таксономический анализ урбанofлоры города Костанай.....	79
<i>Тастанов М.Г., Курманғалиева А.А.</i> Роль bits и calp в интеграции изучения языка и содержания на уроках физики на английском языке.....	84
<i>Тастанов М.Г., Туктубаева С.А.</i> Внедрение методов проблемного обучения в практику учителя физики и исследование эффективности их использования в развитии исследовательских навыков учащихся.....	93

ИНЖИНИРИНГ И ТЕХНОЛОГИИ

<i>Ибрагимова С.В., Давлетшин Н.Р.</i> Методы борьбы с гололёдообразованием на воздушных линиях электропередач.....	99
<i>Ибрагимова С.В., Дускаев С.А.</i> Реализация методов повышения энергоэффективности предприятий путем модернизации системы освещения.....	107

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ, ВЕТЕРИНАРНЫЕ НАУКИ

<i>Амантаев М.А., Золотухин Е.А., Кравченко Р.И., Оспанов М.Б.</i> Разработка лабораторной установки для исследования ротационных рабочих органов с активным приводом.....	115
<i>Какабаев, Н.А., Кравченко, Р.И., Золотухин, Е.А., Жәмәш, К.Ж.</i> Сравнительный анализ конструкций и производительности молотковых дробилок для измельчения зерна и качества готового продукта.....	122

СОЦИАЛЬНЫЕ НАУКИ

Байжанова Л.А.-Н., Абдрахманова А.Д., Амантаева Р.К. Перспективы развития экономики замкнутого цикла в Казахстане..... 129

Байжанова Л.А.-Н., Досмакова А.Е., Молдагалиева Н.Д. Ключевые индикаторы реализации инвестиционного потенциала региона как территориальной системы..... 135

Сартанова Н.Т., Амантаева Р.К., Байжанова Л.А.-Н. Сила непрерывного обучения: повышение эффективности командной работы, управления временем и принятия решений в современных обучающих организациях..... 140

ЮБИЛЕЙНЫЕ ПОЗДРАВЛЕНИЯ..... 149

ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ АВТОРОВ..... 154

CONTENT

HUMANITIES AND ARTS

<i>Bezaubekova A.D., Amirgalieva E.S., Kayyrgali D.A.</i> Women's realities in the lyrics of Fariza Ongarsynova	3
<i>Iskakoba Sh.K., Omarova D.K.</i> Studying the aspectuality of verb in the kazakh language	12
<i>Isova E.A., Atygai Sh.S.</i> Linguistic use of metaphor in Magzhan Zhumabayev's story "Sholpannyn kunasi"	20
<i>Isova E.A., Izturganova G.M.</i> The ethnolinguistic characteristics of traditional clothing and jewelry of the kazakh people	25
<i>Isova E.A., Malikzada A.M.</i> Academician R.Syzdyk and the modern kazakh language	30
<i>Kuzembayuly A., Yerkin A.</i> The soviet government's nation management system	34
<i>Ospanuli S., Myrzagalieva K.</i> The harmony of the great ones who seek the path of truth.....	40
<i>Sholpanbayeva G.A., Minnikh I.</i> Problems of studying the works of Al-Farabi	44

NATURAL SCIENCES

<i>Alimbayev A.A., Yurk O.S.</i> Using problem-based learning in mathematics.....	50
<i>Amantayeva A.B., Kurmangaliyeva A.A., Tuktubayeva S.A.</i> The role of the history of science in teaching physics: how historical context aids understanding of modern physical theories.....	57
<i>Mayer F.F., Berdenova G.Zh., Zarlygassova E.Z., Nurgeldina A.Ye.</i> Growth theorems and radii of starshapedness of some classes of doubly close-to- star-shaped functions related to the Bernoulli lemniscate	63
<i>Ruchkina G.A., Bozhekenova Zh.T., Kurlov S.I.</i> Hymenomycetes of the northern areas of the Kostanay region	69
<i>Sultangazina G.Zh., Artemchuk A.V.</i> Flora of higher vascular plants of the Sarykol district of the Kostanay region	74
<i>Sultangazina G.Zh., Odzhakhverdiyeva S.V.</i> Taxonomic analysis of the Kostanay urban flora	79
<i>Tastanov M.G., Kurmangaliyeva A.A.</i> The role of bics and calp in the integration of language and content learning in the physics lessons in english.....	84
<i>Tastanov M.G., Tuktubayeva S.A.</i> The introduction of problem-based learning methods into the practice of a physics teacher and the study of the effectiveness of their use in the development of students' research skills	93

ENGINEERING AND TECHNOLOGY

<i>Ibragimova S.V., Davletshin N.R.</i> Methods of overhead power lines de-icing	99
<i>Ibragimova S.V., Duskayev S.A.</i> Implementation of methods to improve energy efficiency of enterprises through the lighting system modernization	107

AGRICULTURAL, VETERINARY SCIENCES

<i>Amantayev M.A., Zolotukhin Ye.A., Kravchenko R.I., Ospanov M.B.</i> Development of a laboratory setup for studying rotary working bodies with active drive	115
<i>Kakabayev N.A., Kravchenko R.I., Zolotukhin Ye.A., Zhamash K.Zh.</i> Comparative analysis of the designs and performance of hammer mill and finished product quality.....	122

SOCIAL SCIENCES

<i>Baizhanova L.A-N., Abdrakhmanova A.D., Amantayeva R.K.</i> Prospects for the development of a closed-cycle economy in Kazakhstan	129
<i>Baizhanova L.A-N., Dosmakova A.Ye.,Moldagaliyeva N.D.</i> Key indicators of unlocking the investment potential of the region as a territorial system	135

<i>Sartanova N.T., Amantayeva R.K., Baizhanova L.A-N. The power of lifelong learning: improving teamwork, time management, and decision making in today's educational organizations</i>	140
<i>ANNIVERSARY CONGRATULATIONS</i>	149
<i>INFORMATION FOR AUTHORS</i>	157

Редактор, корректор: *А. Симонова*
Корректорлар: *Б. Сыздыкова, Т. Цай*
Компьютерлік беттеу: *С. Красикова*

Редактор, корректор: *А. Симонова*
Корректоры: *Б. Сыздыкова, Т. Цай*
Компьютерная верстка: *С. Красикова*

Басуға 14.10.2024 ж. берілді.
Пішімі 60x84/8. Көлемі 12,0 б.т.
Тапсырыс № 071

Подписано в печать 14.10.2024 г.
Формат 60x84/8. Объем 12,0 п.л.
Заказ № 071

Ахмете Байтұрсынұлы атындағы
Қостанай өңірлік университетіндегі
редакциялық-баспа бөлімінде басылған
Қостанай қ., Байтұрсынов к., 47

Отпечатано в редакционно-издательском отделе
Костанайского регионального университета
имени Ахмет Байтұрсынұлы
г. Костанай, ул. Байтұрсынова, 47